

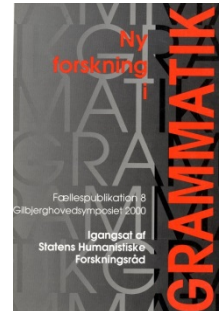
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Reduktion i finale konsonantgrupper på fransk med specielt henblik på obstruent + likvidgrupper

Forfatter: Lilian Reinholt Andersen

Kilde: C. Bache, S. Becerra Bascañán, M. Mosegaard Hansen, L. Heltoft og H. Jansen (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 8, 2001, s. 23-34

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2001

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Reduktion i finale konsonantgrupper på fransk med specielt henblik på obstruent + likvidgrupper

Lilian Reinholt Andersen

1. Indledning

Man kan i fransk talesprog konstatere en tendens til, at visse sekvenser af konsonanter reduceres gennem mere eller mindre systematiske konsonantbortfald.

I det følgende vil jeg komme ind på nogle foreløbige iagttagelser vedrørende et af de systematiske konsonantbortfald, der ofte observeres, nemlig bortfaldet af likviden i finale obstruent + likvidgrupper (= OL-grupper).

Det anvendte transskriptionsalfabet er IPA med de modifikationer, at jeg for overskuelighedens skyld har valgt hverken at angive stavelser, tryk, længde eller assimilationer. Derimod bevares af den samme grund leksemgrænser i såvel fonologisk som fonetisk notation.

Flg. symboler anvendes:

C = konsonant

V = vokal

O = obstruent

L = likvid

→ = omskrives til

// = fonemklammer

[] = fonklammer

= pause

2. Finale konsonantgrupper

2.1. Definitioner

2.1.1. Fonologiske niveauer

Beskrivelsen af franske finalgruppers realisation kompliceres derved, at det franske fonologiske system omfatter liaisonkonsonanter samt schwa, som er størrelser, der begge optræder i leksemets¹ finale del, men som er karakteriserede ved, at de ofte ikke realiseres på fonniveauet. For at kunne gøre rede for finalgruppernes realisation kan man med fordel skelne mellem (mindst) tre fonologiske niveauer, imellem hvilke forskellige fonologiske regler er blevet appliceret. Disse er:

- Niveau 1.** På dette niveau optræder såvel liaisonkonsonanter som schwa.
Niveau 2. Regler for sletning af liaisonkonsonanter er blevet appliceret.
Niveau 3. Regler for sletning af schwa er blevet appliceret. Dette niveau er det mest overfladenære og er ofte meget lig fonniveauet.

Sammenlign fx flg., hvor grafi → niveau 1 → niveau 2 → niveau 3:

- (1) Les humbles hommes → /lez œ̃bləz ɔmɔz/ → /lez œ̃bləz ɔmə/
 → /lez œ̃bləz ɔm/
 (2) Les humbles → /lez œ̃bləz/ → /lez œ̃blə/ → /lez œ̃bl/

I det flg. vil disse niveauer blive angivet på ovenstående måde.

2.1.2. Finalgrupper

Ved en **finalgruppe** vil jeg forstå en **leksemfinal konsonantgruppe**. Man må her skelne mellem to typer:

a) Primær finalgruppe. En primær finalgruppe er en konsonantgruppe, der fonologisk set er leksemfinal senest på niveau 2, fx *st* i *tests* (pluralis af *test*):

1. Jeg anvender **leksem** som defineret af Pulgram (1970: 24f.), dvs. at det kan være et enkelt frit morfem (fx *homme*); en kombination af et frit og et eller flere bundne morfemer (fx *hommes*); en kombination af to eller flere bundne morfemer (fx *contracter*); eller en kombination af en polymorfemisk fri form og et eller flere bundne morfemer (fx *décontracter*).

- (3a) Les tests du prof → /lez tɛstz dy prɔf/ → /le tɛst dy prɔf/ → /le tɛst dy prɔf/
- (3b) Il veut des tests → /il vøt dez tɛstz/ → /il vø de tɛst/ → /il vø de tɛst/

b) Ikke-primær (eller sekundær) finalgruppe. En ikke-primær finalgruppe er en konsonantgruppe, der på niveau 2 følges af finalt schwa. På niveau 3 er finalgruppens absolutte placering afhængig af eventuel sletning af schwa, således at den enten følges af finalt schwa, som *st* i *reste* i (4a), eller den er absolut leksemfinal, hvis schwa er blevet slettet, som *st* i *rest* i (4b):

- (4a) Les restes du dîner → /lez rɛstɛz dy diner/ → /le rɛstɛ dy dine/ → /le rɛstɛ dy dine/
- (4b) Il veut les restes → /il vøt lez rɛstɛz/ → /il vø le rɛstɛ/ → /il vø le rɛst/

2.2. Typer af finalgrupper

Ud fra konsonanternes art kan man overordnet inddele de franske primære og ikke-primære finalgrupper i fire hovedtyper. Disse fremgår af Figur 1.

Figur 1. Eksempler på finalgruppetyper ud fra konsonanternes art.

konsonantsekvens obstruent + obstruent	finalgruppetype primær ikke-primær	eksempel <i>ou<u>est</u></i> = /st/ <i>pe<u>st</u>e</i> = /st/
sonorant + sonorant	primær ikke-primær	<i>fil<u>m</u></i> = /lm/ <i>cal<u>m</u>e</i> = /lm/
sonorant + obstruent	primær ikke-primær	<i>ar<u>c</u></i> = /rk/ <i>bar<u>qu</u>e</i> = /rk/
obstruent + sonorant	primær ikke-primær	÷ <i>possib<u>l</u>e</i> = /bl/

Figur 1 viser de forskellige muligheder af konsonantsekvenser i forhold til finalgruppetype. Det fremgår heraf, at sekvenser af obstruent

+ obstruent; af sonorant + sonorant samt af sonorant + obstruent findes både som primære og som ikke-primære finalgrupper. Dette er derimod ikke tilfældet for sekvenser af obstruent + sonorant, der udelukkende findes som ikke-primære finalgrupper. Vi skal i det følgende udelukkende se nærmere på realisationen af nogle af de ikke-primære finalgrupper, men det er hensigtsmæssigt først kort at skitsere sprogbbruken for bortfald og bevarelse af schwa, idet schwa-bortfald er en forudsætning for likvid-bortfald, jf. afsnit 2.1.1.

3. Realisation af finale OLschwa-sekvenser

3.1. Bortfald/bevarelse af schwa

I en almindelig sammenhængende mundtlig tekst er den franske svagtryksvokal schwa karakteriseret ved at falde bort i stillingen foran fonologisk vokal, som i eksempel (5), samt foran pause, som i (6):

- (5) Il est libre et heureux → /il ɛt librə e ørøz/ → /il ɛ librə e ørø/
→ /il ɛ libr e ørø/
(6) Il est libre → /il ɛt librə/ → /il ɛ librə/ → /il ɛ libr/

Derimod bevares schwa hyppigt i kontekst CC_C, og normalt i kontekst OL_C, fx:

- (7) Il est libre mais pas heureux → /il ɛt librə mɛz paz ørøz/ → /il ɛ librə mɛ pa ørø/ → /il ɛ librə mɛ pa ørø/

Disse regler for schwa-sletning er dem, der appliceres mellem niveau 2 og niveau 3.

3.2. Realisation af finale OL-grupper

De franske normative grammatikere foreskriver udtale af samtlige konsonanter i en finalgruppe, men ikke desto mindre kan man finde vidnesbyrd fra adskillige grammatikere, der viser, at likviden i flere tilfælde falder bort i en final OL-gruppe samtidig med schwa. Det første eksempel herpå findes hos Palsgrave (1531, cit. i Thurot 1887: 266); og Nyrop (1902: 30f.) giver flg. beskrivelse af fænomenet:

I daglig tale forsvinder dette [l] [= l i finale OL-grupper] fuldstændigt, især foran en konsonant eller pause: *Une tab' d'acajou. Un meub' d'occasion. Impossib' de le trouver! Un artic' de tête. Je ne sais pas quand mon onc' reviendra.* Derimod udtales l foran en vokal: *Une table à rallonges. Un meuble utile. Impossible aujourd'hui. Un article intéressant.* Kun i meget vulgær tale generaliseres formen uden l foran en vokal. På den anden side kræver den soignerede udtale, især i højere stil, bevarelsen af l også foran en konsonant: *La noble France. Faire table rase. Une double méprise,* osv.

En lignende beskrivelse giver Nyrop (1902: 56) af r i finale OL-grupper.

Dette udsagn viser to ting: for det første, at man må skelne mellem flere forskellige sproglige registre, og for det andet, at en skelnen mellem forskellige fonologiske kontekster ligeledes er nødvendig.

4. En pilotundersøgelse

4.1. Forsøgsmateriale

4.1.1. Sproglige registre

Forsøgsmaterialet for nærværende pilotundersøgelse falder inden for tre registre:

- a) **Det spontane, ikke-formelle register**, der omfatter samtaler mellem to privatpersoner. Samtalens varighed: 60 minutter. Forsøgspersonen er den ene samtalepartner.
- b) **Det spontane, formelle register**, der omfatter fire TV-interviews à 60 minutter fra en af de store landsdækkende kanaler (TF1), hvor en journalist i studiet interviewer forskellige prominente personer. Forsøgspersonen er journalisten.
- c) **Det ikke-spontane, formelle register**, der omfatter TV-reportager af den type, hvor en journalist læser en tekst op, medens der ruller film hen over skærmen, dvs. man ser ikke journalisten. Varighed: 30 minutter.

Antallet af testsekvenser beløber sig i alt til 328 for de tre forsøgspersoner, men er i øvrigt stærkt varierende inden for de tre registre, således

at det spontane, ikke-formelle register omfatter 57 eksempler; det spontane, formelle register 186 eksempler og det ikke-spontane, formelle register 85 eksempler.

4.1.2. *Fonologisk kontekst*

Alle finale OL-grupper inden for hvert af de sproglige registre er blevet indkredset, men medtaget i forsøgsmaterialet er udelukkende de eksempler, der kan betegnes som 'flydende' tale, dvs. hvor der ikke er tøyen, stammen o.l. i forbindelse med testsekvensen. Vigtigste cue for pauser er intonationen, der i konstateringer samt i delspørgsmål typisk vil have en stigende-faldende kontur, og i hjælpørgsmål en stigende-stigende, jf. Kongsdal Jensen & Thorsen (1996: 123ff.).

Forsøgsmaterialet er i første omgang blevet inddelt efter den fonologiske kontekst, der omfatter tre kategorier:

- a) **OLschwa#**, dvs. testsekvensen foran pause.
- b) **OLschwaV**, dvs. testsekvensen foran vokal.
- c) **OLschwaC**, dvs. testsekvensen foran konsonant.

4.1.3. *Syntaktisk kontekst*

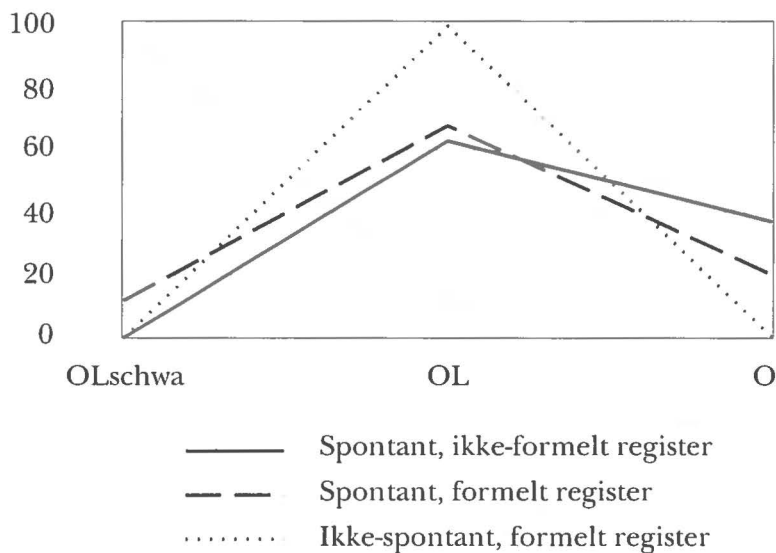
Resultaterne fra pilotundersøgelsen angives først ud fra de to parametre register og fonologisk kontekst. Dernæst inddrages en tredje parameter, nemlig den syntaktiske kontekst, idet det skal undersøges, hvorvidt realisationen af OL-gruppen er styret af denne.

4.2. *Resultater*

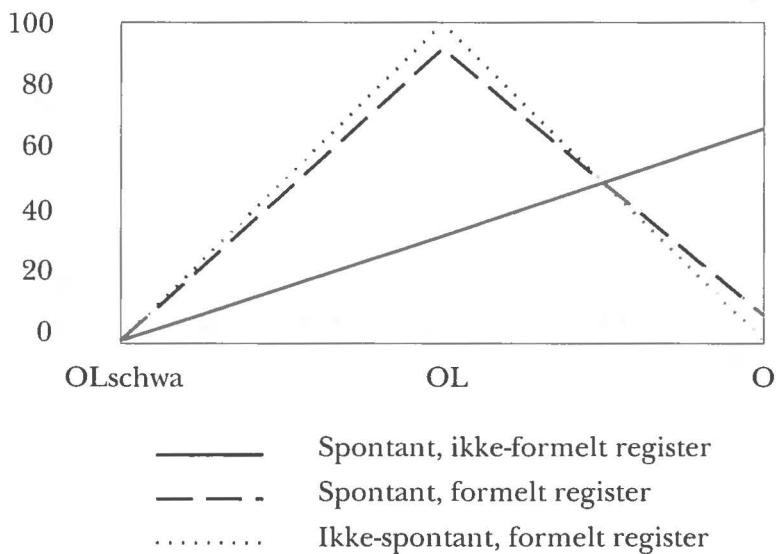
4.2.1. *Fonologisk kontekst.*

Figur 2 - 4 viser resultaterne af pilotundersøgelsen i diagramform, således at Figur 2 viser testsekvensen foran pause; Figur 3 foran V og Figur 4 foran C. I alle tilfælde er variationer i testsekvensens manifestation opført som funktion af realisation og er angivet som procentuel forekomst af de tre manifestationsmuligheder OLschwa, OL og O.

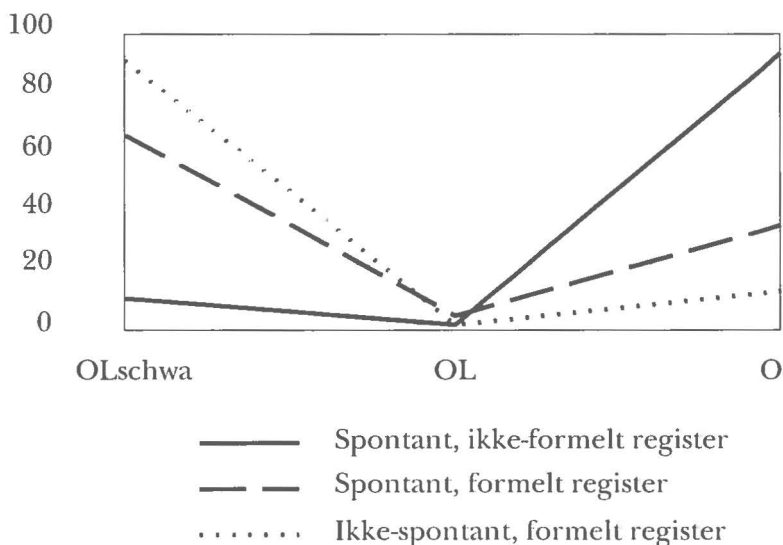
Figur 2. OLschwa foran pause.

Figur 3. OLschwa foran V.

Figur 4. OLSchwa foran C.

Figureerne viser en ofte klar forskel i testsekvensens manifestation imellem de tre registre, således at man groft sagt kan sige, at forsøgspersonen i det ikke-spontane, formelle register i de fleste tilfælde realiserer testsekvensen ifølge forskrifterne, dvs. som OL foran pause og foran V, og som OLSchwa foran C. I kun meget få tilfælde bortfalder L, og disse er alle foran C. Herimod ses en tydelig tendens hos forsøgspersonen i det spontane, ikke-formelle register til at realisere testsekvensen i dens mest reducerede udgave, dvs. som O, i alle tre fonologiske kontekster, idet det dog kan bemærkes, at denne tendens bliver større igennem sekvenserne foran pause, foran V, foran C. Forsøgspersonen i det spontane, formelle register befinder sig realisationsmæssigt et sted mellem de to andre registre, og man kan fx lægge mærke til, at realisationen af testsekvensen som O beløber sig til 20% foran pause og til 34% foran C.

4.2.2. Syntaktisk kontekst

Figur 5 viser eksempler på realisationen af testsekvensen kategoriseret efter syntaktisk kontekst. Det ses, at denne ikke umiddelbart synes at

være af betydning for, hvorvidt realisationen er OLschwa eller O i den fonologiske kontekst foran C, idet der findes eksempler på begge uanset syntaktisk tæthed. Men det skal i øvrigt bemærkes, at forsøgsmaterialet er for sparsomt til, at man kan udtale sig med sikkerhed herom.

Figur 5. Eksempler på OL-gruppens realisation foran C.

Syntaktiske grænser	Testsekvensens realisation	
	OLschwa	O
determinativ + kerne	vo <u>tr</u> e bureau	vo <u>t</u> re bureau
kerne + attributiv	le minist <u>tr</u> e de l'éducation	le minist <u>t</u> re de l'éducation
verbal + objekt	rejo <u>in</u> dre le plateau	pre <u>n</u> dre leur véhicule
løs syntaks (nomen i forskellige ledfunktioner + adverbial)	la semaine prochaine c'est Claude Allè <u>gr</u> e justement qui sera l'invité	vous êtes convaincu par les propos de Claude Allè <u>g</u> re ce soir

5. Et forsøg på forklaring

Sammenfattende om realisationen af finale OLschwa-sekvenser kan det siges, at tendensen til reduktion af OL-gruppen er større jo mere spontant og jo mindre formelt register. Endvidere ses reduktionen hyppigst i stillingen foran C. Dette er ingenlunde overraskende, idet det er i overensstemmelse med, hvad flere grammatikere tidligere har observeret (fx Nyrop, 1902).

Som tidligere nævnt er en forudsætning for reduktionen af OL-gruppen, at det følgende schwa er faldet bort. Hvis vi vender tilbage til de fonologiske niveauer, der som udgangspunkt for applikation af forskellige regler blev opstillet i afsnit 2.1.1. og præciseret i afsnit 3.1., tyder data fra talesprogsmateriale på, at antallet af disse må udvides fra tre til fem, således at niveau 4 og 5 kan beskrives som niveauer, der fremkommer ved applikation af yderligere regler, som følger:

Niveau 4: Regler for sletning af finalt schwa i CC_C er blevet appliceret. Disse regler er fakultative og appliceres hyppigere, jo mere spontant og jo mindre formelt register.

Niveau 5: Regler for sletning af final C i CC-grupper er blevet appliceret. I de tilfælde, hvor reglerne for sletning af schwa mellem niveau 3 og 4 er blevet appliceret, samtidig med at CC er lig med OL foran C, er disse regler næsten obligatoriske, hvorimod de er fakultative for OL-grupper i andre fonologiske kontekster (hvad der gælder for andre typer af CC-grupper, vil jeg vende tilbage til i en senere undersøgelse).

For at anskueliggøre reduktionen af finale OL-grupper, er det hensigtsmæssigt først at se nærmere på de begrænsninger, der gælder for en **stavelses struktur**. Basbøll (1994) har opstillet en model for det, han kalder **sonoritetsstavelsen**, der tager sit udgangspunkt i de kontrasterende segmenters fonetiske egenskaber, og som, idet modellen får tilføjet en tidsakse, kan tjene som udgangspunkt for et givet sprogs fonotaks. En skematisering af Basbølls model ses i Figur 5.

Figur 5. Skematisering af sonoritetsstavelsen med angivet fonotaktisk ordning (efter Basbøll (1994: 57)).

initial periferi				centrum	final periferi			
segment	non-spredt glottis	stemt	sonorant	vokoid	sonorant	stemt	non-spredt glottis	segment
spredt glottis	non-stemt	non-sonorant	non-vokoid		non-vokoid	non-sonorant	non-stemt	spredt glottis

Modellen er symmetrisk, og dens centrum udgøres af den mest sonore størrelse, nemlig en vokoid i fonetisk forstand, dvs. som defineret af Pike (1968: 5). Princippet er herefter, at sonoriteten er stigende fra stavelsesstart til centrum og faldende fra centrum til stavesslut. I funktionel forstand vil centrum (= vokoiden) udgøre **stavelsestoppen**. Imidlertid behøver ikke alle størrelser i modellen at være til stede, og dette betyder, at også funktionerne kan skifte. I tilfælde af, at det pro-

totypiske stavelsescentrum mangler, vil funktionen stavelsestop således blive overtaget af den mest sonore blandt de nærmeststående størrelser, typisk en sonorant, der inden for denne model altid vil være en sonor konsonant, dvs. en nasalkonsonant eller en likvid. Disse bliver dermed **syllabiske**.

Hvis vi nu applicerer denne model for sonoritetsstavelsen på de franske finale OL-grupper, så medfører et bortfald af schwa foran pause eller foran C, at L bliver syllabisk. Dette er derimod ikke tilfældet foran V, hvor OL-gruppen kædes over på vokalen, således at denne får overført OLschwa-sekvensens syllabicitet, og ytringen bliver reduceret med lige så mange stavelser, som der er overkædede OL-grupper.

Den observerede reduktion i OL-grupper er markant større foran C end i andre fonologiske kontekster i det spontane, ikke-formelle register, men også i de andre fonologiske kontekster ses en stor procentuel reduktion. I det spontane, formelle register er reduktionen på 20% af tilfældene foran pause, og på 34% af tilfældene foran C, hvorimod den beløber sig til mindre end 10% af tilfældene foran V. I det ikke-spontane, formelle register er der derimod intet særligt at bemærke, idet OL-gruppens realisation stort set er i fuld overensstemmelse med forskrifterne, dvs. at niveau 3 er realisationens target.

Reduktionen af OL-grupper kan muligvis ses som et indicium om, at man i det franske sprog hellere reducerer konsonantgrupper gennem et konsonantbortfald, end man gør konsonanter syllabiske. Dette er i modsætning til, hvad der er tilfældet i mange andre sprog, fx dansk og engelsk, hvor syllabiske konsonanter er uhyre udbredte, og især træffes på et nogenlunde overfladenært niveau efter sletning af schwa, som fx i dansk *hundene* → /hunənə/ → [huŋŋ].

Denne tolkning medfører imidlertid, at man skulle forvente identisk frekvens i bortfaldet af L i OLschwa# og OLschwaC. Når bortfaldet er hyppigere foran C end foran #, hænger det muligvis sammen med, at man ikke sjældent kompenserer for likvidens potentielle sonoritetstop ved at afstemme L, og følgelig ændre dennes fonetiske egenskaber fra **stemt** (og dermed fra **sonor**) til **ustemt**, hvorved L flyttes fra stavelsens centrale del hen mod den perifere.

Henvisninger

- Basbøll, H. (1994). How to Derive the Sonority Syllable from the Prototypical Peak. *Acta Linguistica Hafniensia*. Vol. 27, 1, 51-65.
- Kongsdal Jensen, O. & O. Thorsen (1996): *Fonetik for franskstuderende*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Nyrop, K. (1902). *Kortfattet fransk Lydlære*. København: Det Nordiske Forlag.
- Pike, K. (1968) [1947]. *Phonemics*. Ann Arbor, The University of Michigan Press.
- Pulgram, E. (1970). *Syllable, Word, Nexus, Cursus*. Haag, Paris: Mouton.
- Thurot, C. (1887). *De la prononciation française depuis le commencement du XVIe siècle d'après les témoignages des grammairiens*, bd. 2. Paris: Imprimerie Nationale.